

УДК 050.482(477.83-25)"1923/1943"

Інтердисциплінарний вимір студій квартальника «Богословія» (до 100-річчя виходу видання)

Мар'яна КОМАРИЦЯ

д-р філол. н., с. н. с.

Львівська національна наукова
бібліотека України імені
В. Стефаникавул. В. Стефаника, 2,
79000 Львів, Україна

komar_mar@ukr.net

ORCID 0000-0003-2951-1237

© Комариця М., 2024

Мета статті — проаналізувати інтердисциплінарний вимір контенту наукового журналу «Богословія» (1923—1943), органу Богословського наукового товариства, що виходив у Львові за редакцією о. д-ра Йосифа Сліпого; простежити проєкцію впливу Церкви на суспільно-політичне, наукове й мистецьке життя в Галичині. Актуальні питання сьогодення, пов'язані з унікальним досвідом душпастирства у час війни й державницькою позицією Церкви, спонукають до ретроспективного погляду на витоки сучасних процесів. Інтердисциплінарний вимір наукових розвідок часопису дає змогу з'ясувати роль духовенства у формуванні літературної мови, його внесок у музичну та мистецьку культуру, дослідження історії та філософії. Після Переяславських угод 1654 р. відбувся поетапний процес втрати церковної незалежності України, і цей історичний факт засвідчує (або візуалізує) взаємозв'язок історії народу та його Церкви. У контексті поліконфесійності національного релігійного простору не втрачають важливості висновки редактора про потребу «обрядової однообразності» як складової політичної соборності. Національну домінанту наукових досліджень засвідчує факт, що автор філософських нарисів, які склали за кілька десятиліть підручник з історії філософії, Микола Конрад (беатифікований 2001 р.) був також автором розвідки «Націоналізм і католицизм». Націоналістична концепція постає у цій книзі як найцінніший суспільний здобуток ХХ ст. за умови обмеження національного егоїзму християнською мораллю. Археологічні та мистецтвознавчі розвідки часопису пов'язують далекі хронологічно пласти, з'ясовують витоки та мотиви заснування митрополитом Андреем Шептицьким Національного музею у Львові, роль Руської Трійці як передвісника Весни народів 1848 р. Праця греко-католицького духовенства над відновленням мережі пресодруків, формуванням наукових та освітніх осередків в умовах переслідувань польського уряду мала вагомий вплив на процес націєтворення й була важливим складником боротьби українців Галичини за свої права після поразки Визвольних змагань. Водночас публікації журналу — рецензування наукових видань зарубіжних теологів, інформація про участь у міжнародних релігійних акціях — свідчать про те, що українське духовенство стало невід'ємною частиною загальноєвропейського інтелектуального контексту.

Ключові слова: журнал «Богословія», Богословське наукове товариство, інтердисциплінарність, патріарх Йосиф Сліпий, Галичина.

INTERDISCIPLINARY DIMENSION OF THE “THEOLOGY” QUARTERLY STUDIES (to the 100th publication anniversary)

Mariana KOMARYTSIA

Doctor of Philology, Senior Researcher,
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
2, Vasyl Stefanyk St., 79000, Lviv, Ukraine
komar_mar@ukr.net
ORCID 0000-0003-2951-1237

The purpose of the article is to analyse the interdisciplinary dimension of the scientific journal “Bohoslovia” (“Theology”) (1923-1943) content, a body of the Theological Scientific Society, published in Lviv under the editorship of Fr. Dr. Yosyf Slipyi, to trace the projection of the Church’s influence on social, political, scientific and artistic life in Galicia. Current issues related to the unique experience of pastoral care during the war and the Church’s state position encourage a retrospective look at the origins of modern processes. The interdisciplinary dimension of the journal’s research makes it possible to clarify the role of the clergy in forming the literary language, their contribution to music and artistic culture, and the study of history and philosophy. After the Pereyaslav agreements of 1654, there was a gradual loss of church independence in Ukraine, and this historical fact testifies (or visualizes) the relationship between the history of the nation and its Church. In the context of the national religious space multiconfessionality, the editor’s conclusions about the need for “ritual uniformity” as a component of political unity do not lose their importance. The national priority of scientific research is evidenced by the fact, that Mykola Konrad (beatified in 2001), the author of the philosophical essays that made up a textbook on the history of philosophy over several decades, was also the author of the research “Nationalism and Catholicism”. The nationalist concept appears as the most valuable social achievement of the 20th century in this book, provided that Christian morality limits national egoism. Archaeological and art studies of the magazine connect chronologically distant periods, clarify the origins and motives of the founding of the National Museum in Lviv by Metropolitan Andrei Sheptytskyi, and the role of the Ruthenian Triad as a harbinger of the Spring of Nations in 1848. The work of the Greek Catholic clergy to restore the press network, to form scientific and educational centres in the face of persecution by the Polish government had a significant impact on the process of nation-building and was an important component of the Ukrainians’ struggle in Galicia for their rights after the defeat of the Liberation Movement. At the same time, the journal’s publications, such as reviews of scientific publications by foreign theologians and information about participation in international religious events, show that the Ukrainian clergy has become an integral part of the European intellectual context.

Keywords: “Bohoslovia” (“Theology”) journal, Theological Scientific Society, interdisciplinarity, Patriarch Yosyf Slipyi, Galicia.

Постановка проблеми

У час, коли воєнна руїна, спричинена російською агресією проти України, переорює всі сфери життя, Церква опинилась у фокусі уваги суспільства. За діяльністю й міркуваннями ієрархів католицької та православної конфесій пильно стежать ЗМІ й політична еліта. 100-річчя виходу наукового журналу «Богословія» стає приводом для аналізу взаємин Церкви/суспільства крізь призму часописних публікацій, виокремлення тематичних пластів, що засвідчують тяглість розвитку упродовж століть національних духовних традицій — як у сфері інтелектуального, так і метафізичного досвіду.

Стан розробки проблеми

Вивчення та осмислення інтелектуального спадку богословів греко-католицької Церкви міжвоєнного двадцятиліття було неможливим в Україні під час радянської окупації через ізоляцію більшості тогочасних галицьких періодичних видань за стінами спецфондів. Одним із найвагоміших підсумків досліджень, що тривали лише в умовах еміграції, можна вважати тритомник «Світильник істини» (Сениця, 1973, 1976, 1983), перший том якого почав готуватися до друку 1968 р. з нагоди 40-річчя заснування Богословської академії. Розвідка о. Івана Музички (1978) «Початки української богословської науки в двадцятому столітті і Блаженійший Патріярх Йосиф» синтезує наукові, педагогічні та духовні змагання греко-католицької Церкви після поразки Визвольних змагань: «В Галичині одними із перших, що взялися до праці відбудови, були наші богослови й духовні особи у Львові, що поставили собі за завдання творити власну богословську науку, відновити в новому дусі три дієцезальні семінарії..., дати своїй Церкві й інтелігенції нову рідну богословську літературу та богословські твори, піднести наше церковне життя з примітивного парохіяльного ХІХ-го століття до європейського на базі нових наукових і пасторальних вимог та здобутків» (с. 75). Повернути до наукового обігу цінний спадок минулого, переосмислити його роль у нових геополітичних обставинах дають змогу сучасні розвідки Юрія Щербяка (2007) «Значення української богословської школи в Науково-педагогічній діяльності духовенства в Галичині (перша половина ХХ ст.)», Нестора Мизака (2013) «Діяльність Богословського наукового товариства української греко-католицької Церкви у 1923–1939 рр.», Оксани Шеремети (2017) «Історик філософії — от. Микола Конрад: нотатки до інтелектуальної біографії», Романа Бліхарського (2021) «Науковий статус українських теологічних журналів міжвоєнної Галичини» та ін. Цінні архівні матеріали та спогади про ректора Богословської академії й редактора журналу о. д-ра Йосифа Сліпого (2014) містить книга «Спомини», а надійним бібліографічним орієнтиром, своєрідним

науковим навігатором для пошуку статей та рецензій журналу є «Індекс української католицької періодики Галичини 1871—1942» Андрія Кравчука (2000).

У згаданих дослідженнях публікації часопису розглянуто в контексті розвитку богословських студій у Галичині першої третини ХХ ст., тогочасного пресового поля, зокрема релігійного, діяльності видатних постатей української Церкви. Не менш цінним, однак, є виокремлення в контенті наукового журналу «Богословія» актуальних для сьогодення проблем, простеження інтердисциплінарного виміру наукових розвідок, їхньої дотичності до інших сфер науки й мистецтва в історичній ретроспективі, що й визначило *завдання статті*.

Методи дослідження

Контент журналу «Богословія» є цікавою моделлю для простеження міждисциплінарних зв'язків на основі аналізу точок дотику наукових сфер богослов'я, історії, права, мовознавства, мистецтва тощо. Використання аналітичного, описового, історичного, компаративного, біографічного методів дає змогу комплексно розкрити проблемний спектр публікацій, ввести теоретичні висновки авторів часопису в сучасний національно-політичний контекст.

Виклад основного матеріалу

Формування культурного простору нації відбувається через синтез різних взаємопов'язаних чинників. У ХХ ст. преса стала своєрідною зв'язковою ланкою між різними сферами суспільного буття. Після поразки Визвольних змагань українці Галичини продовжували боротьбу за свої національні права в нових геополітичних умовах. Відновлення структури української греко-католицької Церкви, що мала вагомий вплив на процес націєтворення, передбачало як важливий складник реставрацію пресового поля: йшлося як про продовження виходу часописів, заснованих до Першої світової війни, так і про появу нових видань, зокрема наукових.

Рішення про заснування Богословського наукового товариства та наукового часопису «Богословія» було ухвалене на з'їзді професорів львівської, перемиської та станіславівської семінарії 29—30 вересня 1922 р., організованому тодішнім ректором львівської Духовної семінарії о. Титом Галущинським. Комісія для формування статуту майбутнього товариства, яку обрав з'їзд, виявилася мало діяльною, тож до її складу долучили «... молодого тоді, щойно по студіях, о. Д-ра Йосифа Сліпого (нинішнього патріярха), який сам зладив цілий статут Товариства. Таким чином, статут став його твором, а згодом він сам головою Товариства і його душею на пів століття!» (Музичка, 1978, с. 88). На початку 1923 р. вийшла друком перша книга нового квар-

тальника «Богословія», а наступного року — журналу «Записки Чина св. Василя Великого» (1924—1935). І хоча наукові розвідки друкувалися і в інших виданнях, як-от журнали «Нива», «Дзвони», газета «Нова Зоря», однак редакція «Богословія» зосередила увагу на власне богословській проблематиці. Незважаючи на задекларовану вузьку тематичну нішу, редактор Йосиф Сліпий — ректор Духовної семінарії (від 1928 р. — Богословської академії), голова Богословського наукового товариства — прагнув залучити до співпраці ширше коло галицьких науковців. Через публікацію розвідок історичного й культурологічного характеру реалізовувалась ідея взаємозв'язку Церкви й нації, релігії як складника духовної культури народу. Редакція ставила перед собою завдання «... подавати строго наукові й реферуючі розвідки з цілого обсягу теології», висвітлюючи кожную її ділянку й присвячуючи особливу увагу теології Східної Церкви, тож видання було витримане в строго науковому аскетичному стилі.

Контент журналу засвідчує вагомість наукових здобутків українських та зарубіжних вчених-богословів, що аналізували складні питання, пов'язані з теологією й практикою релігійного життя, публікували огляди й рецензії на книги, бібліографію періодичних видань, хронікальні відомості з богословського наукового світу. Цей високий науковий рівень був здобутий, незважаючи на вкрай важкі економічні та політичні обставини: «Перше число журналу “Богословія” побачило світ завдяки пожертві отця — ректора духовної семінарії Т. Галущинського у сумі 4 млн польських марок, які на той час уже зазнали девальвації, отець-докт. В. Пинило — 150 тис. марок, отець-докт. [Г.] Лакота — 100 тис., докт. Решетило — 50 тис. та інші» (Мизак, 2013, с. 111). Найбільшим жертводавцем був митрополит Андрей Шептицький, що фінансував також інші численні українські інституції; згодом редакція намагалася покращити фінансове становище завдяки популяризації нового видання й залучення до числа передплатників ширших кіл громадян, та все ж змушена була зменшити обсяг із шести до п'яти друкованих аркушів.

Аналіз тематичного зрізу публікацій засвідчує: хоча богословські студії й мали пріоритет, однак у журналі друкувалося також багато розвідок інтердисциплінарного характеру, дотичних до наукової й мистецької сфер. «“Богословія” ставить собі за завдання подавати строго наукові й реферуючі розвідки з цілого обсягу теології (догмат., апольог., філософ., біблійних наук, історії церкви, канонічного права, церковної археології та штуки, пасторальної і т. д.) — так що кожна ділянка знайде своє узгляднення. Особливша увага буде присвячена теології Східної Церкви» (Сліпий, 1923, с. 1–2), — наголошувала редакція. Питання богослов'я розглядалися насамперед у статтях Й. Сліпого «De amore mutuo et reflexo in processione Spiritus Sancti

explicitanda» [про походження Святого Духа], «Святий Тома з Аквіну і схолястика», «Обрядова однообразність», Степана Сампари «Прачоловік і праоб'явлення», Миколи Руснака «Богослужбні книги Східної Церкви про примат Папи». З огляду на поліконфесійність релігійного простору України не менш актуально, аніж 100 років тому, звучать слова зі статті «Обрядова однообразність»: «І якщо нас так болюче діймає обрядова пестрість на галицькім ґрунті, то, очевидно, ще болючіше відчуває це кожний, що дивиться на цілість української Церкви, — католицьку і нез'єдинену... Проблема літургійної однообразности стає для нас рубом передусім нині, при всеукраїнському змаганні, коли всі життєві сили народу зміряють до закріплення одности й національної соборности» (Сліпий, 1943, с. 100). Таким чином, уніфікація релігійної сфери проектувалася на ідею національно-державної єдності. Й. Сліпий висловив також на сторінках журналу власне бачення реформи богословських студій у контексті енцикліки Папи Римського Пія XI «Deus scientiarum Dominus» (1931), що стосувалася як процесу навчання семінаристів, так і осягнення докторату. Відзначається ґрунтовністю та широтою хронологічного діапазону праця Романа Ковшевича (1928) «Погляд на українську канонічну літературу», що друкувалася впродовж 1928–1929 рр. і була «спробою історичного огляду української каноністики... від появи каноністичної творчости на нашій землі аж до початку ХХ ст.» (с. 56). Низка статей присвячена історії догм та історії богослов'я на Сході, відносинам між західною та східною (перш за все українською) богословською наукою, специфіці Літургії Івана Золотоустого, українським перекладам Святого Письма, поясненням «блудів» деяких протестантських релігійних течій.

Статті з ділянки канонічного права дотичні до історії України та історії української Церкви. Микола Чубатий (1925) у розвідці «Про правне становище Церкви в козацькій державі» пов'язував Переяславські угоди із втратою церковної незалежності України, простежуючи, як Росія поетапно використовувала політичну ситуацію, щоб підпорядкувати московському патріарху замість Константинопольського українських православних єрархів, незважаючи на їхні спроби протистояти експансії. В Україні доби Гетьманщини становище православної Церкви відрізнялося від західного й східного типів: на тлі її незалежності від державної влади вагомим чинником був вплив світського громадянства. Царський указ про повний послух вірних московському патріархові «... був справді чимсь зовсім новим в життю української церкви. Се може перший раз від часів її існування світська власть видала так важне зарядження у чисто релігійно-церковній справі, як в справі послуху київської митрополії другому патріархові» (с. 27). Згадані процеси набувають особливої актуальності

в контексті сучасних претензій УПЦ МП на канонічність. Хронологічні рамки досліджень охоплюють кілька століть — від IV до XX — і стосуються питань юридичної сутності конкордатів (Роман Ковшевич), судівництва в церковних статутах XI—XII ст. (Володимир Левицький), джерел церковного права на Сході в першому періоді до Міланського едикту 313 р. (Діонісій Дорожинський), кодифікації східного церковного права, ставлення Церкви до цивільних шлюбів і розлучень (Лев Глинка).

Філософія як ділянка наукового знання чи не найтісніше пов'язана з богослов'ям. Дослідження монографічного характеру «Нарис історії старинної філософії» Миколи Конрада (беатифікованого Папою Римським 2001 р.) друкувалося в журналі впродовж 1934—1935 рр. і мало скласти окрему книгу. Й. Сліпий (1974) відзначав унікальність розвідки, бо на той час не було відповідного українського підручника: «Коли о. д-р Микола Конрад став професором філософії на Богословській Академії у Львові, я, як тодішній Ректор, предложив йому написання історії старинної філософії, яку він саме викладав» (с. 5). Варто згадати, що це був принциповий підхід отця ректора — аналогічні пропозиції адресувалися всім професорам. Згадана праця М. Конрада мала вийти як підручник за редакцією Й. Сліпого, але після приходу у вересні 1939 р. радянських військ «годі було приступити до його друку». Тож журнальна публікація дала змогу зберегти цінний інтелектуальний доробок, що став книжковим виданням лише через кілька десятиліть (Рим, 1974; Львів, 2003). Про його ідеологічне підґрунтя немало свідчить факт, що М. Конрад (1934) був також автором розвідки «Націоналізм і католицизм»: хоча вчений вважав націоналістичну концепцію найціннішим суспільним здобутком XX ст., наголошував водночас на потребі обмеження здорового національного егоїзму християнською мораллю. Домінування націоналізму на світовій політичній арені, зауважував учений, змусив навіть більшовиків (принципових інтернаціоналістів) створити союзні держави. Національна ідея не суперечить універсалізму християнської релігії, подібно як сонце світить різним створінням, зберігаючи їхню неповторність: «Християнська Церква, хоч як у своїй ідеології понаднаціональна й універсальна, у кожному народі знаціоналізувалася. Історія вказує, що у всіх народів, особливо ж у слов'янських, католицькій клір чимало причинився до національного відродження, а деколи у своїм націоналізмі переходив слухні межі» (с. 4).

Серед філософських розвідок виділяються й статті В'ячеслава Заїкина «Систематизація історії української філософії, Андрія Іщакка «Погляд на дві найстарші томістичні школи», Гавриїла Костельника «Das Prinzip der Identitätgrundlage aller Schlüsse [Принцип основи тотожності всіх висновків]», «Ordo logicus [Логічний порядок]», «Das

Prinzip der Identität [Принцип тотожності]» (в перекладі українською В. Д. Садовського). Підручник Г. Костельника з новітньої філософії теж планувався до друку, і до нього, очевидно, увійшли б як складники ці та інші статті в галицькій пресі. Вчений прагнув знайти універсальний ключ до різних форм прояву всесвітнього розуму, однак такий підхід сприймався контрверсійно. У рецензії на книгу «Ordo logicus» Петро Ісаїв (1932) зазначав, що автор належить до тих учених, що, помічаючи неясності чи недоговорення в науці, не заспокоюються, доки врешті не знайдуть розв'язки проблеми, не зв'яжуть «вирішення даної квестії з цілою загальною системою, з цілим своїм світоглядом у всіх точках» (с. 815). Натомість Теофіль Коструба (1948) твердив, що Г. Костельник, реформуючи ідеї томізму й неотомізму, створив оригінальну філософську концепцію на основі теорії пізнання та позитивних висновків модерного природознавства, щоб «... виврати сучасне людство, зокрема ж інтелігенцію, зі смертельних оков атеїзму» (с. 124). Як не парадоксально, але саме в цьому універсалізмі Т. Коструба вбачав небезпеку домінування теоретичної доктрини над пізнанням природи індивідуальних явищ і навіть джерело апостазії о. Костельника. Природничі науки, що в 20–30-ті рр. ХХ ст. перебували лише на старті майбутньої науково-технічної революції, теж представлені у «Богословії» студіями Г. Костельника «Теорія Айнштайна», «Границі Всесенної», «Поняття матерії в старинних атомістів і в нинішній фізиці», що було на той час революційним явищем вже в суто релігійному сенсі.

Наукові розвідки з історії Церкви присвячені визначним подіям минулого або ж відомим релігійним діячам. Ярослав Гординський (1928) у статті «Перший Нікейський Собор у традиції старої України» зібрав і простежив документальні згадки про подію, яка стала епохальною в історії християнства: після жорстоких переслідувань християни здобули «опору в світській владі — в особі цісаря Константина Великого і в державнім законодавстві» (с. 19). Якщо ця розвідка екстраполює світову історію на українські реалії, то статті Андрія Іщака про унійні та автокефальні змагання на українських землях від Данила до Ізидора, Володимира Фіголя про церковні братства галицької греко-католицької провінції у ХVІІІ ст. та «Учительне Євангеліє» Кирила Транквіліона Ставровецького зосереджені на суто українських історичних пам'ятках та їхньому впливі на формування національного духовного простору.

Особлива увага до постаті св. свмч. Йосафата — характерна риса усіх галицьких релігійних видань, і пов'язана вона з історичним контекстом утвердження унійної Церкви на українських землях після Берестейського собору. Кн. 3/4 1923 р. «Богословії» вийшла з присвятою «Святій і славній пам'яті єрхієпископа полоцького св. Йосафа-

та Кунцевича мученика за єдність церкви 1623—1923» (також текст присвяти латиною). У публікаціях ювілейної книги йшлося про віднайдення та розпізнавання мощів св. Йосафата, «Лист св. свмч. Йосафата», мову «Регул» і «Катехизму» святого, деякі публікації подано латинською та французькою мовами. Життя та мученицьку смерть святого священномученика висвітлювали також численні матеріали в інших часописах — «Католицкий Вихід», «Церковний Восток», «Нива», «Записки ЧСВВ» та ін.

З нагоди 25-річчя інтронізації митрополита Андрея Шептицького Кн. 1/2 1926 р. вийшла з присвятою: «Чверть століття на Митрополитському престолі». До неї увійшли розвідки Й. Сліпого про молоді роки митрополита, спогади Дмитра Дорошенка про перебування ієрарха в російському полоні, єп. Йосифа Боцяна про пастирські листи митрополита, Костя Левицького про його діяльність на полі розвитку національної культури. Упродовж 1933—1937 рр. друкувалася студія Івана Шпитковського «Рід і герб Шептицьких», що мала монографічний характер. До сфери персоналістики дотичні статті А. Іщака «В 600-літні роковини канонізації св. Томи з Аквіну», Петра Хомина «Митрополит Йосиф Велямин Руський і його освітні змагання», Владислава Толочка «Участь князів Радивилів в Берестейській Унії», Михайла Возняка «Перший історик Церкви з вихованців львівської духовної семінарії» про о. Михайла Гарасевича та ін.

У 1930-х рр. у журналі з'явилося більше досліджень гуманітарного характеру — з мовознавства, мистецтвознавства, музикознавства, проблематика яких була пов'язана з релігією. Низка історичних статей, як от Ярослава Пастернака й Володимира Січинського про гетську культуру, опубліковані з нагоди сторіччя віднайдення їхньої столиці. Вчений-археолог вважав актуальним окреслити культурний вплив прадавньої та мало знаної держави між Єгиптом і Вавилоном на інших народів: «Зокрема, для нас буде важним факт, що тоді йшов через Кавказ та Україну торговельний шлях, яким деякі бронзові вироби Гетитів, головно фігурки богів, діставалися далеко на північний схід, у судетській краї та на Помор'я» (Пастернак, 1935b, с. 247). Я. Пастернак опублікував у «Богословії» ґрунтовну працю про археологію західноукраїнських земель, а також цікаві результати розкопок у підземеллях катедрального храму. Підсумком розкопок храму св. Юра став висновок про те, що попередня катедральна церква, закладена в кінці XIV ст. й розібрана в 1743 р., була на 20 м коротша, ніж сучасна, але такої ж ширини, й не мала підземної крипти: «Заслугою їх Екссцеленції Митрополита Кир Андрея Шептицького удалося наглядно реконструювати та матеріальними доказами скріпити цілу історію Божих храмів на святоюрській горі» (Пастернак, 1935a, с. 52). Дозвіл на розкопки свідчив про комплексність підходу мирополита Андрея Шеп-

тицького до дослідження та збереження національної духовної спадщини, квінтесенцією якого стало заснування Національного музею у Львові: деякі його експонати, здобуті під час подорожей по селах і містечках Галичини, буквально вихоплювалися з вогню у випадку обнови громадами місцевих церков. Деякі статті Володимира Січинського присвячено дослідженню історичних пам'яток Львова — вежі та дому Корнякта, однієї з найдавніших у Львові церкви св. Миколая із численними світлинами будівлі; наголошено на унікальності стилю цієї пам'ятки церковної архітектури XIII—XIV ст. Такі дослідження засвідчують синтез в українській церковній традиції історичного, обрядового й мистецького чинників. Власне мистецьку сферу, зокрема візантійські впливи на середньовічне мистецтво Західної Європи, національні особливості церковного мистецтва розкривають компаративні розвідки Володимира Пещанського «Деякі про українські і великоруські ікони» (1925) та Володимира Залозецького «Візантійський ренесанс у світлі новітніх дослідів» (1932). У них відзначено, зокрема, роль іконостаса в збереженні та розвитку українського іконопису.

Музикознавчі розвідки квартальника пов'язані зі співаною традицією української Літургії. Діяльність Івана Снігурського, Михайла Вербицького, Івана Лаврівського, Анатолія Вахнянина, Віктора Матюка, о. Володимира Домета Садовського висвітлена в оглядовій статті Бориса Кудрика (1938) «Участь духовенства в галицько-українській музичній культурі». Хронологічно-географічний принцип дає змогу простежити еволюцію співаної Літургії від примітивного дяківського співу (т. зв. «єрусалимки») до розвиненої мережі чоловічих хорів у парафіях і семінаріях. «Галицьке музичне відродження почалося було не лише в духовних кругах, але й під знаком церковно-хорової музики. Колискою цього відродження став Перемишль, а ініціатором його тамошній єпископ Іван Снігурський — муж високо заслужений і в інших культурних ділянках» (с. 209). Автор цієї та низки інших музикознавчих статей простежив своєрідні риси доби староукраїнського т. зв. «партесного співу», окреслив життєві та творчі віхи автора музики українського гімну Михайла Вербицького.

Унікальну роль галицького духовенства у формуванні літературної мови в процесі культурного відродження українців розкриває низка мовознавчих досліджень. Василь Лев (1943) у статті «Мова Галицького Духовенства від часу прилучення Галичини до Австрії аж до 1848 р.» окреслив історико-політичні передумови та стан духовенства після входження Галичини до складу Австро-Угорщини, роль заснованої 1783 р. у Львові за наказом цісаря Йосифа II семінарії «для виховування духовних греко-кат. обряду», співіснування церковнослов'янської, української та польської мов у середовищі духовенства, роль Руської

Трійці та Весни народів 1848 р. у формуванні національних мовних пріоритетів. І хоча через регіональні особливості це зумовило водночас «відрізнення її від мови придніпрянців» (с. 208), однак домінування ідеї соборності сприяло радше синтезу мовних особливостей. І подібно як «Енеїда» Івана Котляревського, «“Русалка Дністровая” 1837 р. робить офіційно живу народну мову літературною» (с. 207).

Національно-культурну ситуацію в Галичині першої половини XIX ст., трансформацію національної ідеї крізь релігійну призму висвітлено в статті Костянтина Чеховича (1933) «Іван Могильницький та Йосиф Добровський». Концепція національного відродження чеського вченого, основоположника сучасної славістики Й. Добровського, в основі якої лежала систематизація слов'янських мов на окремі групи, стала революційним явищем у тогочасному культурному просторі. У фокусі уваги К. Чеховича (1933) — контрверсійність сприйняття І. Могильницьким висновків чеського колеги: з одного боку, він відзначав їхню важливість як джерела пробудження національної свідомості слов'янських народів, з іншого — гостро полемізував з тезами про провінційність української мови, доводив давні корені української традиції, зокрема мовної, та її відмінність від російської. Діяльність Могильницького мала позитивний вплив на національну орієнтацію духовенства й інтелігенції Галичини. Його «Вѣдомѣсть о рускомъ языкѣ» стала підґрунтям діяльності інших діячів: «Своім сучасникам він дав добру зброю для оборони самостійності української мови й для оборони права на дальший культурний розвиток української мови й української нації взагалі... Дальше покоління провідних людей Галицької України, як ось Йосиф Лозинський чи Маркіян Шашкевич, пішло вже свідомо слідами Івана Могильницького» (с. 61).

Окремі статті друкувалися латинською мовою з коротким реферуванням змісту українською мовою у кінці, натомість до статей, опублікованих українською мовою, додано анотацію латинською. Це була одна з форм підтримання зв'язків із теологами Західної Європи, популяризації праць українських вчених-богословів за кордоном. Обміну інтелектуальним досвідом сприяв також налагоджений редактором обмін книгами й часописами з зарубіжними бібліотеками й видавництвами: «1938 р. він охоплював 16 українських, 11 польських та 30 закордонних видавництв. Завдячуючи обміну, часопис “Богословія” можна було знайти в бібліотеках країн Західної Європи, коли у Східній Галичині з приходом радянської влади він підпадав під суцільне вилучення з бібліотек і знищення» (Мизак, 2013, с. 113).

Публікації рубрики «Вибрані питання» («Analecta») цікаві своєю різножанровістю. Тут і дослідження про бібліографію стародруків, і відомості про участь студентів Богословської академії в архе-

ологічних розкопках на Львівщині, про нові напрями в сучасному проповідництві, аналіз проблеми запобігання вагітності з погляду католицької Церкви та ставлення Церкви до цивільного подружжя й розлучення (з приводу нового проекту польської кодифікаційної комісії), відомості про міжнародні унійні конференції, розвідка про ефіопські чернечі молитви та багато інших матеріалів.

Постійна рубрика «Богословське наукове товариство» інформувала про дискусії на чергових зборах товариства щодо різних питань, зміни в керівному складі, інавгурацію нового циклу академічних вечорів; до речі, найцікавіші з лекцій були прочитані в інших містах Галичини для ширшої аудиторії.

Рубрика «Огляди й оцінки» («*Conspectum et recensiones*») містила рецензії на праці з богослов'я та історії Церкви українських і зарубіжних учених, видані у Львові, Фрайбурзі, Мюнхені, Римі, Парижі — від теоретичних розвідок до збірників проповідей. Як зазначала редакція, журнал намагався ознайомлювати читачів із найновішими здобутками наукового знання через огляди й оцінки книг, порушуючи поточні теологічні питання, переглядаючи закордонні книги й періодичні видання, що містили відомості з богословського наукового світу. Свідченням наукових успіхів «Богословії», за словами редакції, були численні прихильні відгуки, зокрема в західноєвропейських богословських і світських наукових виданнях. Найчастіше авторами рецензій були Ю. Дзерович, В. Заїкин, А. Іщак, М. Конрад, Й. Схрейверс, М. Чубатий, в межах рубрики вміщувалися також іноді полемічні матеріали.

Тематика інформаційних повідомлень, поданих у «Всячині-Хроніці» («*Varia-Chronica*»), надзвичайно широка: це ювілейні матеріали про українських і закордонних теологів чи ж посмертні згадки, розповіді про католицькі університети світу, міжнародні конференції та конгреси. Систематично подавалися й відомості про життя Богословської академії у Львові — розклади занять на поточний семестр, кількість звичайних і надзвичайних слухачів на богословському й філософському факультетах, результати виборів деканів. Ці дані актуальні для сучасних студій з біографістики.

Рубрика «Книжки і часописи» («*Litteratura, Libri et ephemerides*») складалася із двох основних частин: у першій частині вміщено бібліографію нових книг з проблем релігії та окремі художні твори, у другій подано зміст нових чисел окресленого кола періодичних видань.

Останній річник журналу «Богословія» побачив світ 1943 р. і містив науковий доробок галицьких богословів за 1939—1942 рр. Однак ця спроба відновити тяглість видання була вчергове перервана вступом радянської армії до Львова влітку 1944 р., а більшість авторів були або репресовані, або змушені емігрувати на чужину, дехто, як-от о. Ярослав

лав Левицький, перейшли на православ'я після псевдособору 1946 р. Загалом вийшло друком 45 книг журналу (деякі здвоєні), об'єднані в двадцяти томах.

Висновки

Науковий часопис «Богословія» (1923—1943), від дати заснування якого минає 100 років, засвідчив не тільки глибокий інтелектуальний потенціал галицького духовенства, а й жертовність і послідовність у боротьбі за національну духовну культуру, незважаючи на несприятливі політичні обставини — переслідування польського уряду й економічну скруту. Редакція зуміла налагодити обмін з богословськими осередками інших європейських країн; систематично моніторила нові видання, друкуючи рецензії на них; вела обмін із зарубіжними бібліотеками, популяризуючи українську духовну культуру. Інтердисциплінарний вимір наукових розвідок, опублікованих на сторінках часопису, розкриває феномен тісного «включення» української Церкви в усі сфери суспільного життя — роль духовенства у формуванні літературної мови, його внесок у музичну та мистецьку культуру, дослідження історії та філософії.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Бліхарський, Р. (2021). Науковий статус українських теологічних журналів міжвоєнної Галичини. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*, 11(29), 170–211. [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-9](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-9)
- Гординський, Я. (1928). Перший Нікейський собор у традиції старої України. *Богословія*, 6(1–2), 18–55.
- Ісаїв, П. (1932). [Рецензія]. *Дзвони*, 12, 812–815.
- Ковшевич, Р. (1928). Погляд на українську канонічну літературу. *Богословія*, 6(1–2), 56–70.
- Конрад, М. (1934). *Націоналізм і католицизм*. Мета.
- Коструба, Т. (1948). Огляд української літератури в 1918–1938 рр. (Ч. 2). *Життя і Слово*, 2, 115–126.
- Кравчук, А. (2000). *Індекс української католицької періодики Галичини. 1871–1942*. Свічадо.
- Кудрик, Б. (1938). Участь духовенства в галицько-українській музичній культурі. *Богословія*, 16(4), 208–214.
- Лев, В. (1943). Мова Галицького Духовенства від часу прилучення Галичини до Австрії аж до 1848 р. *Богословія*, 17–20(2–4), 198–208.
- Мизак, Н. (2013). Діяльність Богословського наукового товариства української греко-католицької Церкви у 1923–1939 рр. *Релігія та Соціум*, 3–4(11–12), 109–117.
- Музичка, І. (1978). *Початки української богословської науки в двадцятому столітті і Блаженніший Патріярх Йосиф*. Рим.
- Пастернак, Я. (1935а). Археологічні розкопи літом 1933 р. на терені Катедри св. Юрія у Львові. *Богословія*, 13(1), 49–52.
- Пастернак, Я. (1935б). Гетити та їхня культура: (У століття віднайдення їхньої столиці). *Богословія*, 13(4), 242–247.
- Сениця, П. (Упоряд.). (1973). *Світильник істини. Джерела до історії Української*

- Католицької Богословської Академії у Львові* (В. Жолкевич, Ю. Бескид & Я. Чумак, ред.; Ч. 1). Накладом студентів Богословської академії.
- Сениця, П. (Упоряд.). (1976). *Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові* (В. Жолкевич, Ю. Бескид & Я. Чумак, ред.; Ч. 2). Накладом абсолювентів Української Католицької Богословської академії.
- Сениця, П. (Упоряд.). (1983). *Світильник істини. Джерела до історії Української Католицької Богословської Академії у Львові* (В. Жолкевич, Я. Чумак & А. Турчин, ред.; Ч. 3). Накладом студентів Богословської академії.
- [Сліпий, Й.] (1923). Від редакції. *Богословія*, 1(1), 1–2.
- [Сліпий, Й.] (1943). Обрядова однообразність. *Богословія*, 17–20(2–4), 100–110.
- [Сліпий, Й.] (1974). Введення. В М. Конрад, *Нарис історії стародавньої філософії* (с. 5). Український католицький університет імені св. Клементя папи.
- Сліпий, Й. (2014). *Спомини* (І. Дацько & М. Горяча, ред.). Видавництво УКУ.
- Чехович, К. (1933). Іван Могилянський та Йосиф Добровський. *Богословія*, 11(1), 51–61.
- Чубатий, М. (1925). Про правне становище церкви в козацькій державі. *Богословія*, 3(1–2), 19–53.
- Шеремета, О. Ю. (2017). Історик філософії — от. Микола Конрад: нотатки до інтелектуальної біографії. *Мультиверсум. Філософський альманах*, 1–2(159–160), 169–183.
- Щербяк, Ю. (2007). Значення української богословської школи в науково-педагогічній діяльності духовенства в Галичині (перша половина ХХ ст.). *Педагогічні науки*, 44, 54–59.

REFERENCES

- Blikharskyi, R. (2021). Naukovyi status ukrainykykh teolohichnykh zhurnaliv mizhvoiennoi Halychyny [Scientific status of Ukrainian theological journals of interwar Galicia]. *Proceedings of Research and Scientific Institute for Periodicals*, 11(29), 170–211. [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-9](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-9) [in Ukrainian].
- Chekhovych, K. (1933). Ivan Mohylnytskyi ta Yosyf Dobrovskyi [Ivan Mohylnytskyi and Yosyf Dobrovskyi]. *Bohoslovia*, 11(1), 51–61 [in Ukrainian].
- Chubatyi, M. (1925). Pro pravne stanovyshche tserkvy v kozatskii derzhavi [About the legal position of the church in the Cossack state]. *Bohoslovia*, 3(1–2), 19–53 [in Ukrainian].
- Hordynskyi, Ya. (1928). Pershyi Nikeiskyi sobor u tradytsii staroi Ukrainy [The First Nicaea Cathedral in the tradition of old Ukraine]. *Bohoslovia*, 6(1–2), 18–55 [in Ukrainian].
- Isaiv, P. (1932). [Retsenziia [Review]]. *Dzvony*, 12, 812–815 [in Ukrainian].
- Konrad, M. (1934). *Natsionalizm i katolytyzym* [Nationalism and Catholicism]. Meta [in Ukrainian].
- Kostruba, T. (1948). Ohliad ukrainskoi literatury v 1918–1938 rr. [Review of Ukrainian literature in 1918–1938] (Ch. 2). *Life and Word*, 2, 115–126 [in Ukrainian].
- Kovshevych, R. (1928). Pohliad na ukrainsku kanonichnu literaturu [A look at Ukrainian canonical literature]. *Bohoslovia*, 6(1–2), 56–70 [in Ukrainian].
- Kravchuk, A. (2000). *Indeks ukrainskoi katolytskoi periodyky Halychyny. 1871–1942* [Index of Ukrainian Catholic periodicals of Galicia. 1871–1942]. Svichado [in Ukrainian].
- Kudryk, B. (1938). Uchast dukhovenstva v halytsko-ukrainskii muzychnii kulturi [The participation of the clergy in the Galician-Ukrainian musical culture]. *Bohoslovia*, 16(4), 208–214 [in Ukrainian].
- Lev, V. (1943). Mova Halytskoho Dukhovenstva vid chasu pryluchennia Halychyny do Avstrii azh do 1848 r. [The language of the Galician Clergy from the time of the

- annexation of Galicia to Austria until 1848]. *Bohoslovia*, 17–20(2–4), 198–208 [in Ukrainian].
- Muzychka, I. (1978). *Pochatky ukraïnskoi bohoslovskoi nauky v dvadtsiatomu stolittii i Blazhennishshyi Patriiarkh Yosyf* [The beginnings of Ukrainian theological science in the twentieth century and His Beatitude Patriarch Yosyf]. Rym [in Ukrainian].
- Myzak, N. (2013). Diialnist Bohoslovskoho naukovoï tovarystva ukraïnskoi hreko-katolytskoi Tserkvy u 1923–1939 rr. [The activity of theological society of the Ukrainian Greek Catholic Church during 1923–1939 years]. *Religion and Socium*, 3–4(11–12), 109–117 [in Ukrainian].
- Pasternak, Ya. (1935a). Arkheologichni rozkopy litom 1933 r. na tereni Katedry sv. Yuriiia u Lvovi [Archaeological excavations in the summer of 1933 on the territory of the Cathedral of St. Yurii in Lviv]. *Bohoslovia*, 13(1), 49–52 [in Ukrainian].
- Pasternak, Ya. (1935b). Hetyty ta yikhnia kultura: (U stolittia vidnaidennia yikhnoi stolytsi) [Hittites and their culture: (In the century of the discovery of their capital)]. *Bohoslovia*, 13(4), 240–247 [in Ukrainian].
- Senytsia, P. (Comp.). (1973). *Svitylnyk istyny. Dzherela do istorii Ukraïnskoi Katolytskoi Bohoslovskoi Akademii u Lvovi* [The lamp of truth. Sources for the history of the Ukrainian Catholic Theological Academy in Lviv] (V. Zholkevych, Yu. Beskyd & Ya. Chumak, Eds.; Vol. 1). Nakladom studentiv Bohoslovskoi akademii [in Ukrainian].
- Senytsia, P. (Comp.). (1976). *Svitylnyk istyny. Dzherela do istorii Ukraïnskoi Katolytskoi Bohoslovskoi Akademii u Lvovi* [The lamp of truth. Sources for the history of the Ukrainian Catholic Theological Academy in Lviv] (V. Zholkevych, Yu. Beskyd & Ya. Chumak, Eds.; Vol. 2). Nakladom absolventiv Ukraïnskoi Katolytskoi Bohoslovskoi akademii [in Ukrainian].
- Senytsia, P. (Comp.). (1983). *Svitylnyk istyny. Dzherela do istorii Ukraïnskoi Katolytskoi Bohoslovskoi Akademii u Lvovi* [The lamp of truth. Sources for the history of the Ukrainian Catholic Theological Academy in Lviv] (V. Zholkevych, Ya. Chumak & A. Turchyn, Eds.; Vol. 3). Nakladom studentiv Bohoslovskoi akademii [in Ukrainian].
- Shcherbiak, Yu. (2007). Znachennia ukraïnskoi bohoslovskoi shkoly v naukovopedahohichnii diialnosti dukhovenstva v Halychyni (persha polovyna XX st.) [The importance of the Ukrainian theological school in the scientific and pedagogical activity of the clergy in Galicia (the first half of the 20th century)]. *Pedagogical Sciences*, 44, 54–59 [in Ukrainian].
- Sheremeta, O. Yu. (2017). Istoryk filosofii — ot. Mykola Konrad: Notatky do intelektualnoi biohrafii [Historian of philosophy — ot. Mykola Konrad: Notes to an intellectual biography]. *Multiversum: Philosophical Almanac*, 1–2(159–160), 169–183 [in Ukrainian].
- [Slipyi, Y.] (1923). Vid redaktsii [From the editors]. *Bohoslovia*, 1(1), 1–2 [in Ukrainian].
- [Slipyi, Y.] (1943). Obriadova odnoobraznist [Ritual monotony]. *Bohoslovia*, 17–20(2–4), 100–110 [in Ukrainian].
- [Slipyi, Y.] (1974). Vvedennia [Introduction]. In M. Konrad, *Narys istorii starodavnoi filosofii* [Essay on the Historiae of Ancient Philosophy] (p. 5). Ukrainian Catholic University named after St. Clement Pope [in Ukrainian].
- Slipyi, Y. (2014). *Spomyny* [Memories] (I. Datsko & M. Horiacha, Eds.). Publishing House of the Ukrainian Catholic University [in Ukrainian].